

RERUM NOVARUM

XIII. Leó pápa RERUM NOVARUM enciklikája

Róma, 1891
Ford. Dér Katalin

Üdvözetünk és apostoli áldásunk a Tisztelendő Testvéreknek!

I. Bevezetés

A munkásság tarthatatlan helyzete

1. Ha egyszer már lángra kapott az újítás vágya, amely egyébként régóta zavarja az államok békéjét, úgy ez szükségképpen vonta maga után, hogy a változtatás szelleme a politikai gondolkodás területéről a vele rokon gazdaságba is behatoljon. Ez már meg is történt, hiszen az ipar technikai színvonalának emelkedése, új termelési módszerek kialakítása, a tulajdonosok és munkások kölcsönös viszonyának megváltozása, a gazdagság felhalmozódása a kisebbség kezében és a többség elszegényedése, a munkások fokozódó öntudata egyfelől s szorosabb szövetkezése másfelől, végül pedig az erkölcsi hanyatlás - a harc kirobbanását eredményezte. A kérdés fontosságát mutatja az is, hogy milyen feszült várakozásban tartja a közhangulatot, mennyire foglalkoztatja a tudósok gondolkodását, a szakemberek tanácskozásait, a nép gyülekezeteit, a törvényhozó testületeket, az államfők tanácsadó szerveit: nincs egyetlen más ügy sem, mely az emberekben ilyen heves érdeklődést keltene. Ezért, Tisztelendő Testvérek, ahogy eddig hozzátok intézett körleveleinkben a téveszmék megcáfolása céljából elmondottuk a szükségeseket az államhatalomról, az emberi szabadságról, az államok alkotmányának keresztény jellegéről és más hasonló kérdésekről, éppúgy véleményünk szerint az Egyház ügyét és a közjót szem előtt tartva, hasonló okokból ugyanezt kell tennünk most is a munkások helyzetével kapcsolatban. Alkalmoszerűen már többször érintettük ezt a tárgyat, de ebben a körlevélben apostoli köteleességtudatunk parancsára az egész kérdést kimerítően tárgyaljuk, hogy kellő megvilágításba kerüljenek azok az elvek, amelyek segítségével ez a vitás kérdés az igazság és a méltányosság alapján eldönthető. A tárgy kifejtése nehéz és nem veszélytelen. Kemény feladat kimérni azokat a jogokat és kötelességeket, amelyek a gazdagok és szegények, a tőkésék és munkavállalók közötti viszonyt szabályozzák. Veszélyes a vállalkozásunk, mert zavartkeltő és csalárd emberek könnyen kihasználhatják a helyes álláspont kiforgatására és a tömegek lázítására.

2. De még ha így áll is a helyzet, világosan látjuk, s ebben mindenki egyetért, hogy a legszegényebb sorsú embereken sürgősen és alkalmas módon segíteni kell, mert az emberiség nagy része méltánytalanul szomorú és nyomorult viszonyok között tengődik. Miután ugyanis az iparosok korábbi szervezeteit a múlt században eltörölték, s helyettük más védelemről nem gondoskodtak, az újabb állami intézmények és törvények pedig levetették a korábbi vallásos szellemet, lassanként odáig jutottunk, hogy korunk a munkásokat magára hagyta és védtelenül kiszolgáltatotta a munkaadók embertelenségének és korlátlan nyereségvágyának. Növelte a gondot a telhetetlen uzsora, amelyet az Egyház ugyan sokszor elítélt, de fősvény és nyereségvágyó emberek - bár más formában - változatlanul úznak tovább. Ehhez járult még, hogy a termelés és szinte a teljes kereskedelem egy kisebbségnek jutott a hatalmába, úgyhogy néhány dúsgazdag ember a szegények hatalmas tömegeire rakhatta a szolgaság jármát.

II. A szocialisták megoldási javaslata

1. A MAGÁNTULAJDON MEGSZÜNTETÉSE

3. A baj orvoslására a szocialisták, a szegények irigységét a gazdagok ellen szítva, a magántulajdon eltörlését tartják szükségesnek, és az egyesek javait minden ember közös tulajdonává kívánják tenni, ennek keresztülvitelét pedig vagy a helyi hatóságok vezetésére, vagy a kormányra bízzák. Azt hiszik ugyanis, segítenek a jelenlegi bajokon, ha a magántulajdont ily módon köztulajdonná átalakítva egyenlően osztják fel a polgárok közt a vagyont és a belőle származó előnyöket. Tervük azonban a szociális kérdés megoldására annyira alkalmatlan, hogy maguknak a munkásoknak is kárára volna, ezen kívül pedig felettébb igazságtalan is, mivel erőszakot alkalmaz a jogos birtokosok ellen, megzavarja az államrendet, alapjaiban felforgatja a társadalmat.

2. A SZOCIALISTA JAVASLAT ELVETÉSE

4. Hiszen - s ezt könnyű belátni - a munkának, amit azok vállalnak, akik valamilyen kenyérkereső foglalkozást űznek, magától értetődő célja és értelme, ami a munkásnak legközvetlenebbül szeme előtt lebeg, az, hogy magának anyagi javakat szerezzen, és ezeket magánjogon, saját tulajdonaként birtokolja. Amikor ugyanis erejét és szorgalmát másvalakinek a rendelkezésére bocsátja, ezt azzal a céllal teszi, hogy a létfenntartásához szükséges eszközöket megszerezze, s a végzett munkáért teljes jogot nyer nemcsak arra, hogy bérét követelje, hanem arra is, hogy azt tetszése szerint befektesse. Ha tehát kiadásainak megszorításával valamit megtakarít s takarékoságának gyümölcsét ingatlanba fekteti, hogy annak értéket biztosítsa és megőrizze, úgy az ilyen birtok nem egyéb, mint a munkabér más formában, és éppen ezért az így szerzett vagyonnal éppen úgy ő rendelkezik, mint a munkájával megkeresett bérrel. Mármost könnyen belátható, hogy az ingó és ingatlan javak birtoklásának joga teljes egészében ezen az elven alapul. A szocialisták tehát, amikor az egyének javait köztulajdonná akarják tenni, valójában valamennyi bérmunkás helyzetét is rosszabbra fordítják, mert megszüntetik a munkabér befektetésének szabadságát, s ezáltal megfosztják a munkásokat családi vagyonuk növelésének, és a haszonszerzésnek a reményétől és lehetőségétől.

Ellenkezik a magántulajdon természetadta jogával

5. Sőt mi több, olyan orvoslást ajánlanak, ami nyilvánvalóan ellentmond a jogszerűségnek, minthogy az embernek természetadta joga, hogy magántulajdonban, sajátjaként birtokoljon dolgokat. Igen nagy a különbség ezen a téren is az ember és a többi lelkes lény között. Az állatok ugyanis még önmaguknak sem urai, hanem kétféle természetes ösztön uralma és irányítása alatt állnak, amelyek egyrészt szabályozzák a bennük rejlő cselekvőképességet és kibontakoztatják erőiket, másrészt kiváltják és meghatározzák konkrét tevékenységüket. Egyik ösztönük saját maguk és életük védelmére, másik a faj fenntartására készíteti őket. Ezt a két célt a meglévő és rendelkezésükre álló dolgok használata által hiánytalanul eléri, továbbhaladni pedig nem is lennének képesek, mivel csak az érzékelés és az egyes érzékelt dolgok irányítják őket. Egészen más az ember természete. Megvan benne az állati természet teljes és tökéletes lényege, és ezért ebben a tekintetben neki nyilvánvalóan nem kevésbé van meg a lehetősége, hogy az anyagi javakkal éljen, mint bármely más lelkes lénynek. Márpedig az állati természet, bármennyire magasra fejlett is, távolról sem éri el az emberi természetet, sőt sokkal alacsonyabb rendű annál, így alá van rendelve és engedelmeskednie kell annak. Ami az emberben messze kiemelkedik, ami az embert emberré teszi és az állatoktól lényege

szerint megkülönbözteti, az az ész, vagyis az értelem. S mivel kizárólag az ember ésszel bíró lelkes lény, ezért szükségszerű, hogy neki a javak nem csak használatára vannak rendelve, mint az összes többi lelkes lénynek, hanem tartós és örökös jogú birtokul, és nem csupán olyan javak, amelyek használat közben felemésződnek, hanem olyanok is, amelyek használat mellett is megmaradnak.

6. Még világosabban kiderül mindez, ha az ember természetet magasabb szempontból vizsgáljuk. Mivel az ember számtalan dolgot ragad meg értelmével, s a jelen dolgaihoz a jövőbelieket is hozzákapcsolja, továbbá mivel cselekedeteinek maga az ura, ezért az örök törvény és a mindent előrelátással kormányzó Isten hatalma alatt állva dolgait saját tervező előrelátásával önmaga intézi; éppen ezért képessége van mindannak a megválasztására, amit jelen- és jövőbeli jólétének elérésére a legalkalmasabbnak tart. Ebből következik, hogy az emberben meg kell legyen a képesség nem csupán a föld gyümölcseinek, hanem magának a földnek a birtoklására is, hiszen látnivaló, hogy éppen a földből származik mindaz, ami jövőbeli szükségleteit fedezi. Az ember szükségletei állandóan újratermelődnek, s ma kielégítve, holnap új igényekkel lépnek fel. Ezért volt szükségszerű, hogy a természet az embernek valami tartós és mindenkor megmaradó dolgot adjon, amitől e folytonos szükségletek kielégítése várható, ezt a folytonosságot pedig semmi más nem biztosíthatja, mint éppen a föld a maga bőségével.

Arra sincs ok, hogy ezt a gondoskodást az államra hárítsuk át. Az ember ugyanis régebbi, mint az állam, ezért természeténél fogva előbb kellett legyen joga életének fenntartására, mint hogy bármely államalakulat létrejött volna.

7. A magántulajdon létjogosultságának az sem mond ellent, hogy Isten a földet az egész emberi nemnek adta, hogy használja és gyümölcseit élvezze. Azt mondjuk ugyanis, hogy Isten az egész emberi nemnek közösen adta a földet, nem mintha azt akarta volna, hogy annak birtoka egyformán mindenkié legyen, hanem mert ő maga közvetlenül senkinek sem jelölte ki a részét, hanem az emberek szorgalmára és a népek intézményeire bízta a birtok felosztását.

Egyébként pedig a föld, még ha magánemberek között osztják is fel, ezáltal nem szűnik meg a köz javát szolgálni, mert nincs ember, aki ne a föld termékeiből élne. Akiknek nincs birtokuk, azoknak ezt munkaerjük helyettesíti, s így méltán mondhatjuk, hogy az élet fenntartásának alapja kizárólag az a munka, amellyel valaki a földjét műveli, vagy mesterségét űzi, és ennek bére végeredményben nem máshonnan, mint épp a föld sokféle termékéből származik, majd azokra cserélődik be.

Ebből ismét az következik, hogy a magántulajdon teljes összhangban van a természet rendjével. Mindazt, ami az élet fenntartásához és magasabb színvonalra emeléséhez szükséges, a föld nagy bőségben kínálja ugyan, de önmagától, az emberi művelés és gondozás nélkül nem teremthetné meg. Mivel pedig az ember a természet javainak megszerzésekor szellemi képességet és testi erejét fekteti az anyagba, és ilyen módon ezt az általa megmunkált anyagi természetű darabot önmagához hasonlítja, és a munkában mintegy tulajdon személyiségének bélyegét nyomja rá, teljes mértékben helyes és szükségszerű, hogy ezt a darabot most már sajátjaként bírassa, és ezt a jogát senki meg ne sérthesse.

8. Ezeknek az érveknek az ereje annyira meggyőző, hogy roppant különösnek tűnik, ha mégis akadnak, akik másként gondolkodnak, és elavult nézeteket felújítva azt vallják, hogy a föld használata és a telek különböző gyümölcsei megilletik ugyan az egyes embert, de magát a telket, amelyen építkezett, vagy a földet, amelyet megmunkált, egyáltalán nincs joga

tulajdonosként birtokolni. Nem veszik észre, hogy ennek tagadásával megfosztják az embert saját munkájával szerzett javaitól. Hiszen a föld a megmunkáló keze alatt s munkája által jelentősen átalakul; erdőből szántó, terméketlenülből termő lesz. És az, ami által értékesebbé válik, a földdel úgy egybevegyül és beleépül, hogy attól többnyire már semmiképpen sem választható külön. Márpedig hogyan túrná a jogszerűség, hogy valaki birtokba vegye és élvezze azt, amiért más fáradozott? Ahogyan az okozat követi a létrehozó okot, úgy a munka hozama is éppen azt kell megillessen, aki a munkát végezte. Ezért az egész emberiség - egy törpe kisebbség ellenkező véleményével mit sem törődve s a természetet nyitott szemmel szemlélve - magában a természetjogban találja meg a földi javak elosztásának alapját, így a magántulajdont, mint az ember természetének és a békés, nyugodt együttélésnek leginkább megfelelő jogot minden időben szentesítette a gyakorlat. Ezt a jogot megerősítik és akár erőszak alkalmazásával is megvédik a polgári törvények, amelyek, ha igazságosak, a természetjogból merítik erejüket, sőt szentesíti ezt az isteni törvényhozó, aki a más tulajdonának még a megkívánását is tiltja: „Ne kívánd embertársad feleségét, házat, földjét, szolgáját, ökrét, szamarát, egyáltalán ...semmit sem, ami embertársadé!” (MTörv 5,21.)

9. Még élesebben tűnik fel a magántulajdonnak mint az ember természetében gyökerező adottságnak jogosult volta, ha azt a családi közösségben élő ember kötelességeivel kapcsolatban és összefüggésben szemléljük. Nem kétséges, hogy az életpályát illetően mindenkinek jogában áll eldönteni, hogy Jézus Krisztus tanácsát követve szűzen él-e, vagy házasságra lép. Semmiféle emberi törvény nem veheti el az ember természetes és őseredeti jogát a házasságra, és semmilyen módon nem változtathatja meg a házasság legfőbb célját, amelyet kezdet óta Isten tűzött ki eléje. „Növekedjétek és sokasodjatok”: íme a család, vagyis a házközösség, amely, bármilyen kicsi is, mégis valódi közösség, korábbi minden polgári társadalomnál, amelynek tehát szükségképpen vannak bizonyos, az államtól teljesen független jogai és kötelezettségei.

Eszerint a tulajdonjog, amelyet - mint bizonyítottuk - a természet az egyes személyeknek adott, megilleti az embert annyiban is, amennyiben család feje, sőt ez a jog annyival meg hatályosabb érvényű, mint amennyivel többet tartalmaz a családapa személyisége.

10. A természet szent törvénye, hogy a családapa minden módon fenntartsa azok életet, akiknek ő maga adott életet; ez pedig a természetből vezethető le, az ti., hogy a családapa gyermekeinek, akik személyiségét továbbviszik és valamilyen értelemben meghosszabbítják, annyit törekedjék szerezni, hogy azok az élet hányattatásaiban a nyomortól tisztességesen megóvhassák magukat. Ezt pedig semmi más ésszerű módon nem teheti, csak azzal, ha gyermekeire örökségül jövedelmező vagyont hagy. Ahogyan az állam, éppúgy a család is - mint említettük - a szó teljes értelmében társas közösség, amelyet egy sajátos hatalom, az atyai hatalom kormányoz, ezért a család, szem előtt tartva természetesen a legközvetlenebb létoka által meghatározott célokat, mindannak megválasztásában és alkalmazásában, ami épségéhez - fennmaradásához - és méltányos szabadságához szükséges, legalábbis egyenlő jogokkal rendelkezik, mint a polgárok közössége. Legalábbis egyenlő jogokkal - mondjuk; abból ugyanis, hogy a családi együttélés, akár fogalmilag, akár valóságos létezőként tekintjük, korábbi bármely emberi társuláznál, következik, hogy jogai és kötelességei is előbbrevalók és inkább természet szerint valók. Ha a polgárok és a családok egy emberi együttélési forma, azaz egy társadalom részévé válva segítség helyett sérelmeket, a jog védelme helyett annak csorbítását tapasztalnak az állam részéről, akkor az állam olyan társas közösség volna, amit inkább kerülni, mint óhajtani kellene.

11. Azt akarni tehát, hogy az államhatalom a család benső viszonyaiba is behatoljon, súlyos és ártalmas tévedés. Igaz ugyan, hogy rendjén való, ha a végső nyomorban, amikor a család igen nehéz helyzetben van, abból kiutat nem talál, és helyzetet semmilyen módon nem képes maga megoldani, az állami segítség lép közbe, hiszen minden egyes család része az államnak. Éppen így, ha valahol a ház falai között a jogok kölcsönös érvényesítésében súlyos zavar támad, ott az állam igenis védje meg kinek-kinek a jogát, mert ez nem a polgárok jogainak csorbítása, hanem inkább azok jogszerű és köteles gondoskodással történő védelme és megerősítése. Itt azonban szükségképp meg kell állnia a közhatalomnak, e határok áthágását a természet tiltja. Az atyai hatalom természete olyan, hogy azt az állam sem el nem törölheti, sem be nem kebelezheti, mert azonos eredetű magával az emberi étellel. „A gyermekek az apának részei” és mintegy az apai személyiség kibővítései, akik - ha sajátlag kívánjuk kifejezni - a polgári társadalomba nem közvetlenül, hanem csak közvetve, azon család közvetítésével lépnek be és vesznek részt, amelyekben születtek. Éppen ezért a gyermekek, mivel ők „a természetből eredően az apának mintegy részei, mielőtt szabad akaratuk használatára eljutnának, a szülők gondozása alatt állanak”.(Sth II-II, 10, 12.) Amikor tehát a szocialisták a szülők gondviselését mellőzve az állam gondviselését sürgetik, a természetjog ellen vétének azzal, hogy megbontják a családi szervezetet.

Szétzilálja a társadalmat

12. Ez azonban nem csak jogszerűtlenség volna, hanem ezenfelül nyilvánvalóan megzavarná és fölforgatna minden rendet, s nehéz és gyűlöletes szolgálókat hozna a polgárookra. Tág út nyílnék a kölcsönös irigységre, rágalmazásra és meghasonlásra, megszűnnék az egyesek tehetségét és szorgalmát sarkalló ösztönzés, és ezzel együtt a gazdagság forrásai is szükségképp kiapadnának, tehát az így elképzelt egyenlőség a valóságban nem lenne egyéb, mint az emberek egyenlő nyomora és különbség nélkül való szánalmas helyzete.

A mondottakból kitűnik, hogy a szocializmusnak a magánvagyonok köztulajdonba vételéről szóló alaptétele teljes egészében elvetendő, mivel azoknak is árt, akiken segíteni kellene, mivel az egyének természetes jogaival ellenkezik, és mivel az állam rendjét össze, a köznyugalmat pedig megzavarja. Jegyezzük meg tehát, hogy amikor a nép helyzetének javításáról van szó, a magántulajdon sértetlen fennmaradását kell alapul vennünk. Miután ezt leszögeztük, ki fogjuk fejteni, hol kell keresni az annyira óhajtott orvoslást.

III. A keresztény megoldás

1. AZ EGYHÁZ TANÍTÓ ÉS CSELEKVŐ RÉSZVÉTELE

13. Bízást és teljes joggal bocsátkozunk éppen Mi e kérdés tárgyalásába, mivel olyan problémáról van szó, melyből a vallás és az Egyház segítsége nélkül nincs alkalmas kiút. Mivel pedig a vallás és mindazon dolgok feletti örökös, melyek az Egyház hatalmában vannak, elsősorban a Mi feladatunk, a hallgatással kötelességet mulasztanánk. Természetesen e fontos ügy mások közreműködését és erőfeszítéseit is megköveteli, értve ezen az államfőket, a tulajdonosokat és a gazdagokat éppúgy, mint magukat a munkásokat, akiknek érdekében ez a küzdelem folyik, azt azonban habozás nélkül kimondjuk, hogy minden emberi kísérlet hiábavaló lesz, ha az Egyházat mellőzik.

Az Egyház ugyanis az, amely az evangéliumból merített tanításának jóvoltából a harcot megszüntetheti, vagy legalább élességét tompíthatja; az Egyház az, amely nem csak az egyes emberek elméjét törekszik kiművelni, hanem törvényei által igyekszik szabályozni életüket és

értékrendjüket is; az Egyház az, amely sok hasznos intézménnyel javítja a szegények helyzetét; az Egyház az, amely minden osztály gondolkodását és erejét arra óhajtja és kívánja irányítani, hogy a munkások helyzete a lehető legalkalmasabb módon javuljon, s ennek elérésére az állami törvények és tekintély igénybevétele is - a maga rendje és módja szerint - szükségesnek tartja.

Az ember álljon a középpontban

14. Elsősorban szögezzük le, hogy el kell fogadnunk azt az emberi adottságot, amely szerint az utolsók az elsőekkel nem válhatnak egyformákká. Bár a szocialisták emellett kardoskodnak, hiábavaló minden tusakodás a természet ellen. Az emberek ugyanis természettől fogva sokban és jelentősen különböznek egymástól; nem egyenlők intellektuális képességeik, szorgalmuk, egészségük, erőik, és e tényezők szükségszerű különbségeiből spontán módon adódik az élethelyzetek különfélesége is. Ez mind az egyéneknek, mind pedig a társadalomnak előnyére válik; a közösségi életben ugyanis a különféle funkciók ellátásához különféle tehetségekre és foglalkozásokra van szükség, amikre az embereket többnyire családi viszonyaik különfélesége vezérli.

Ami a testi munkát illeti, attól az ember még a paradicsomi állapotban sem mentesült volna, csakhogy amit akkor az akarat szabadon, a lélek gyönyörűségére kívánt volna, azt most a szükség kényszeríti ránk terhes kötelességként a bűn büntetéséül. „A föld átkozott lesz miattad. Fáradsággal szerzed meg rajta táplálékodat életed minden napján”(Ter 3,17-18). Hasonlóképpen az egyéb földi bajoknak sem lesz soha végük, mert a bajok a bűn kemény és nehéz következményei, s mint ilyeneket kell túrnunk őket, és ez az embert szükségképpen élete végéig elkíséri. A túrés és a szenvedés emberi sajátosság, és bár az emberek mindent megkísérelnek, az ilyesfajta megpróbáltatásokat az emberi életből semmiféle erővel vagy módszerrel sem lesznek képesek egészen kiirtani. Akik ilyesféle hatalommal dicsekszenek és a nyomorgó népnek minden szenvedés és baj nélkül való, szakadatlan örömmel és boldogsággal teljes életet ígérnek, bűnös játékot űznek a néppel és becsapják, ami egyszer az eddigieknél is nagyobb zavarokban fog kirobbanni. A leghelyesebb az emberi dolgokat úgy tekinteni, ahogy ténylegesen vannak, s a problémákra a megfelelő orvoslást másutt, ebből kiindulva keresni.

Az osztályharc nem szükségszerű

15. Alapvető hibát követnek el a társadalmi kérdés tárgyalásában azok is, akik a két társadalmi osztályt eleve egymás ellenségének tartják, mintha a természet a gazdagokat és a szegényeket arra teremtette volna, hogy állandó harcban egymást irtsák. Ez annyira ellenkezik a józanésszel és az igazsággal, hogy pontosan az ellenkezője igaz. Ahogy ugyanis a testben a különféle tagok úgy illeszkednek egymáshoz, hogy ebből az egészből az az összhangja keletkezik, amit joggal mondunk harmóniának, éppen úgy intézkedett a természet a társadalomról is, hogy a két osztály egyetértő kölcsönviszonyban álljon egymással, s megfelelő egyensúlyt tartva egészítse ki egymást. Hiszen teljes mértékben egymásra vannak utalva: sem a tőke munka nélkül, sem a munka tőke nélkül nem lehet meg. Az egyetértés a dolgokban szépséget, azaz rendet hoz létre, míg ezzel szemben az örökös harcból szükségszerűen kezelhetetlen zűrzavar keletkezik. Mármost a keresztény intézmények e küzdelem megszüntetésére, sőt radikális megelőzésére csodálatos és sokféle erővel rendelkeznek.

Az osztályharc megszüntetésének módja

16. Először is a vallás parancsai, amelyeknek magyarázója és őre az Egyház, felettébb alkalmasak a szegények és a gazdagok megbékítésére és viszonyuk szabályozására, mivel mindkét osztályt figyelmeztetik kölcsönös kötelességeikre, különösen azokra, amelyek az igazságosság követelményei.

A munkásokra, a szegényekre az alábbi kötelességek vonatkoznak: a munkát, amelyet szabadon és méltányos szerződéssel vállaltak, végezzék tökéletesen és hűen; semmiféle kárt ne okozzanak a tulajdonos vagyonában, és személyét ne sértsék; saját érdekük védelmezése esetén tartózkodjanak az erőszaktól s ne vetemedjenek soha lázadásra, ne szövetkezzenek rosszindulatú emberekkel, akik irreális reményeket fölkelte és beválthatatlan ígéretekkel téve szedik rá őket, aminek az eredménye általában értelmetlen bűnhődés, azaz a jólét összeomlása.

17. A munkaadók legfőbb kötelességei közé tartozik, hogy munkásaikat ne tekintsék rabszolgának; tisztelni tartoznak személyiségük méltóságát, hisz még inkább megemésíti ezt az, amit „keresztény jellegnek” nevezünk. Értsék meg, hogy a kenyérkereső munka a keresztény bölcsélet fényében nem lealázó, hanem felemelő, mert az emberi élet fenntartásának tisztességes eszköze; ellenben rút és embertelen dolog az embereket a haszonszerzés pusztá eszközeiként használni fel s őket többre nem becsülni, mint amennyit nyers munkaerejük ér. Ugyancsak kötelességük, hogy figyelembe vegyék a munkások vallási igényeit és lelkük javát. Elegendő időt kell tehát biztosítani számukra, hogy vallásukat gyakorolják. Nem szabad őket a romlás és a bűnözés veszélyének és csábításának kitenni, családjuk gondozásáról és a takarékoságról leszoktatni, több terhet rajuk rakni, mint amennyit elbírnak, vagy olyasmit követelni tőlük, ami koruknak és nemüknek nem felel meg. De mindenek felett az a kötelességük, hogy mindenkinek megadják a járandóságát. A munkabér összegének méltányos meghatározásánál több tényezőt kell számításba venni. A tehetősek és a munkaadók azonban soha ne feledjék azt az általános igazságot, hogy sem isteni, sem emberi törvény nem engedi meg, hogy a szegényeket haszonlesésből elnyomják, s más ember kiszolgáltatottságából húzzanak hasznot. A munkások jogos bérének elvonása olyan nagy bűn, mely az ég bosszuló haragját idézi magára: „A bér, amelyet a munkásoktól elvontatok, felkiált, és az aratók szava felhatolt a Seregek Urának fülébe”(Jak 5,4). Végül pedig kínosan ügyeljenek a gazdagok, hogy a szegények csekély vagyonában erőszakkal, ravaszsággal vagy kamatcsalással kárt ne tegyenek, már csak azért sem, mert a szegények nem elég erősek a védekezésre a jogsértések és a visszaélések ellen, és így az ő vagyonuk minél kisebb, annál szentebb. Hát nem volna képes ezen törvények megtartása már önmagában is megszüntetni a viszálykodás hevét, vagy akár annak okait?

18. De az Egyház az Úr Jézus tanítása és útmutatása nyomán még tovább megy, és még tökéletesebb parancsokkal törekszik arra, hogy a két osztályt kölcsönös barátságban és szeretetben egyesítse. A földi dolgok valóságos értékét nem érthetjük meg és nem mérhetjük fel, ha lelkünk nem tekint a másik, az örökkévaló életre. Ennek szem elől tévesztésével az erkölcsi tisztesség fogalma és valóságos jelentése nyomban elhalna, sőt az egész világ értelme homályba burkolóznék és emberi értelemmel kifürkészhetetlenné válna. Tehát magának a természetnek az útmutatásából is tudjuk azt, ami egyben a keresztény vallás alaptétele, amire mint vezérelvre e vallás egész belső lényege és rendszere támaszkodik: hogy akkor fogunk valóságosan élni, amikor majd erről a földről elköltözünk. Isten az embert nem ezekre a törekeny és mulandó földi dolgokra, hanem az örökkévaló mennyország számára alkotta, s a földet nem állandó lakásául, hanem ideiglenes zárandoklása helyéül rendelte. Az örök boldogság szempontjából egyáltalán nem fontos, hogy bővelkedel-e az úgynevezett földi javakban, avagy szűkölködöl, hanem csakis az, hogy e javakkal miképpen élsz. A sokféle

nyomorúságot, melyek át- meg átszövik halandó életünket, Jézus Krisztus a megváltás gyümölcstermő tette által nem szüntette meg, de átváltoztatta azokat erényességre ösztönöző és érdemszerző eszközökké, s így senki sem szerezhet örök érdemeket, ha nem jár Krisztus véres nyomain: „ha szenvedünk vele, uralkodni is fogunk vele”(2Tim 2,12). Krisztus az önként vállalt szenvedéssel és a keresztfelvételével minden kín és földi keresztsúlyát csodálatosan megengyhítette, sőt nem csak példájával, hanem kegyelmével és az örök jutalom ígéretével is megkönnyítette a szenvedést: „A mostani pillanatnyi szenvedés ugyanis a mennyei örök dicsőség túláradó mértékét szerzi meg nekünk”(2Kor 4,17). A gazdagoknak figyelmeztetés ez, hogy a gazdagság nem mentesíthet a szenvedés alól, és mit sem használhat az örök boldogság elnyerésében, sőt inkább akadályozza azt (Mt 19,23 - 24). Keltsen félelmet a gazdagokban Krisztus szokatlanul kemény fenyegetése (Lk 6,24-25), hogy egyszer számot kell adniuk javaik használatáról Istennek, a szigorú bírónak.

19. A vagyon felhasználásával kapcsolatban kitűnő és nagy fontosságú az a tanítás, amelyet a filozófia alapvonalaiban, az Egyház pedig tökéletesen kifejtve nyújt, gondoskodván egyúttal arról is, hogy azt ne csak megismertesse, hanem a gyakorlatban is érvényesüljön. Ez a tan az azon a felfogáson alapul, amely élesen megkülönbözteti a pénz jogos birtoklását annak jogos felhasználásától. Magántulajdon birtoklása - mint fentebb láttuk - az ember természetes joga, s ezt a jogát különösen a társadalmi életben nem csak szabad gyakorolnia, hanem ennek gyakorlása elháríthatatlan szükségszerűség is. „Magántulajdont birtokolni szabad, sőt az emberi élethez szükségszerű is”(STh II-II, 66, 2). Ha azonban azt kérdezzük, hogy a javak felhasználása milyen legyen, az Egyház habozás nélkül így felel: „az embernek nem szabad rajta kívül álló dolgokat sajátjának tekintenie, hanem közösnek, azaz szükség esetén könnyen ossza meg másokkal. Ezért mondja az apostol: az evilági gazdagoknak parancsold meg..., hogy legyenek szívesen adakozók, osszák meg javaikat.” (II-II, 66, 2.)

Természetesen senki sem tartozik másnak abból adni, ami saját vagy övéi szükségleteit elégíti ki, sőt még abból sem, amire tisztességes és társadalmi állásához illő megélhetéséhez formál igényt, „mert senki sem köteles nem megfelelő módon élni” (II-II, 32, 6). Ha azonban szükségleteinkről, illetve a társadalmi helyzetünknek megfelelő életszínvonalról már gondoskodtunk, kötelességünk, hogy a feleslegről a szűkölködőknek adjunk: „Amiben bővelkedtek, abból adjatok alamizsnát” (Lk 11,41). Nem formális jogi kötelesség ez - kivéve a végső szükség esetét - , hanem a keresztyén szereteté, amely persze törvényes követelésre jogot nem ad. De az emberi törvényeken és bíróságokon felül áll az Úr Krisztus törvénye és bírói hatalma, aki az alamizsnázkodást sokszor és sokféleképpen ajánlja: „Nagyobb boldogság adni, mint kapni” (ApCsel 20,35). A szegényeknek adott vagy tőlük megtagadott jótéteményt úgy veszi, mintha neki adták vagy tőle tagadták volna meg: „Amit e legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, velem tettétek” (Mt 25,40). Mindennek rövid foglalata az, hogy aki Istentől adományul akár külső, anyagi, akár belső, lelki javak nagyobb bőségét kapta, azért kapta, hogy azokat a maga tökéletesítésére, és egyúttal mint az isteni gondviselés szolgálója, mások hasznára fordítsa. „Nagyon vigyázzon, akinek tehetsége van: el ne hallgassa; virrasszon, aki javakban bővelkedik: el ne fáradjon az irgalmas jótékonykodásban; igyekezzék erősen, aki valamilyen mesterséget tud: ossza meg annak ismeretét és hasznát felebarátjával” (Nagy Szent Gergely: Homilia in Evang. IX,7.)

20. Azokat pedig, akik földi javakban szűkölködnek, az Egyház arra tanítja, hogy Isten szemében a szegénység nem gyalázat, s nincs mit szégyenkezni azon, ha munkával kell keresniük kenyerüket. Földi életmódjával maga az Úr Jézus Krisztus erősítette meg ezt, aki az emberek üdvéért, „noha gazdag volt,... szegénnyé lett”(2Kor 8,9), s noha Isten Fia és maga Isten volt, mégis az ács fiának akart látszani, nem vonakodott életének legnagyobb részét

ács mesterségben tölteni: „Nem az ács ez, Mária fia?” (Mk 6,3.) Aki e példa isteni voltát átlátja, könnyen belátja, hogy a valódi emberi méltóságot és előkelőséget az erkölcs, azaz az erényesség adja meg; az erény pedig a halandó emberek közös öröksége az Atyától, amelyet alacsony és magas rangúak, gazdagok és szegények egyformán szerezhetnek meg, s nem más, hanem éppen az erény és az érdem az, amit örök boldogság jutalmaz majd, bárki legyen is az, akiben megvan. Sőt a szűkölködők iránt nagyobb hajlandóságot mutat az isteni jóakarát. Krisztus ugyanis boldogoknak mondja a szegényeket (Mt 5,3), s szüntelen szeretettel hívja magához vigasztalásra a fáradozókat és szomorkodókat (Mt 11,28), a betegeket és igazságtalanul üldözötteket különleges szeretettel öleli magához. Mindezek ismeretében könnyen alábbhagy a gazdagok kevélysége, a szegények megtiport öntudata pedig megerősödik, s egyik bőkezűsége, másik mérsékletre hajlik. Megrövidül köztük az emberi gőg által teremtett távolság, s a két osztály barátságosan nyújt kezét egymásnak, és egyé válik akaratauk is.

21. Sőt, ha a keresztény vallás tanításainak engedelmeskednek, még kevés is a barátság, mert testvéri szeretet fogja egybekapcsolni őket. Érezni és érteni fogják, hogy minden embert ugyanaz az Atya teremtette, valamennyien ugyanoda, a javak egyazon teljessége felé törekszenek, s ez maga Isten, aki egyedül képes tökéletes és teljes boldogsággal eltölteni mind az embereket, mind az angyalokat; hogy mindannyiukat egyformán Jézus Krisztus kegyelme váltotta meg és emelte Isten fiainak méltóságára, hogy ennek következtében teljes testvéri közösségben kapcsolódjanak össze egymással és - így - Jézus Krisztussal, a testvérek elsőszülöttjével. A természetes javak, mint az isteni kegyelem ajándékai is, ugyanígy közösen és egyformán állanak az egész emberi nem rendelkezésére, és a mennyei javak örökségét kizárólag az arra méltatlanok nem nyerik el: „Ha pedig (Istennek) gyermekei, akkor örökösei is: Istennek örökösei, Krisztusnak társörökösei” (Róm 8,17).

Íme a kötelességek és jogok rendszere, ahogy a keresztény bölcsélet vallja. Hát nem világos, hogy rövid úton megszűnne minden viszálykodás, mihelyt ez érvényesülne az emberi társadalomban?

Az Egyház tevékeny közreműködése

22. Az Egyház azonban nem tartja elégségesnek, hogy rámutat a gyógyulás útjára, hanem sajátkezüleg nyújtja az orvosságot. Teljes egészében azon van, hogy fegyelmére és tanítására az embereket ránevelje és megtanítsa, s tanainak gyógyító vizeit a püspökök és a papság közreműködésével minél szélesebb körben igyekszik kiárasztani. Arra törekszik, hogy áthassa a lelkeket, jó irányba hajlítsa az akaratokat: ismerjék el az isteni parancsolatok rendjének uralmát maguk felett. Éppen ebben a tekintetben, ami az első és legfontosabb, mivel az egész probléma ezen alapul, az Egyház teheti a lehető legtöbbet. Azokat az eszközöket ugyanis, amelyeket használ, hogy a lélekre és a gondolkodásra hasson, pontosan erre a célra kapta Jézus Krisztustól, s így ezek olyan erővel bírnak, amelyet Isten rejtett beléjük. Egyedül ezek az eszközök képesek kellőképpen a szív legmélyére hatni, s rábírní az embert, hogy a kötelesség előtt meghajoljék, bírvágyó szenvedélyeit fékezze, Istent és felebarátját helyesen és mindenk fölött szeresse, s bátran áttörjön minden akadályt, ami az erény útjában áll. Elég e tárgyban a múlt tanulságaira hivatkozni. Kétségtelen tényeket idézünk, azt ti., amikor az emberi társadalom a kereszténység erejéből alapjában megújult, s e megújulás hatására az emberiség egy jobb irányba kezdett előrehaladni, sőt a pusztulás végveszedelméből az életre támadott fel, és a tökéletesség olyan fokára emelkedett, amelyen azelőtt nem volt, s aminél nagyobb az elkövetkező korokban sem lesz. Mindeme javak forrása és egyúttal végcélja Jézus Krisztus, ahogyan csak tőle származnak, éppúgy hozzá is vezetnek. Nem is csoda: miután a

világ befogadta az evangélium világosságát, megismerte az Ige megtestesülésének és az emberiség megváltásának nagy titkát; s ekkor Jézus Krisztus, az Isten és ember élete áthatotta a népeket, s Ő átította őket hitével, parancsaival és törvényeivel. Ezért, ha az emberi társadalmat meg kell gyógyítani, úgy egyedül a keresztény élet és intézmények felújítása fogja meggyógyítani. A bomladozó társadalmaknak ugyanis igen helyesen azt tanácsolják, ha újjá akarnak születni, térjenek vissza eredetükhöz. Hiszen minden szervezetnek abban áll a tökéletessége, ha arra törekszik és azt az utat követi, ami végett létrehozták, olyannyira, hogy a társadalmi cselekvéseket és mozgalmakat is ugyanaz az ok szüli, amely magát a társadalmat szülte. Ezért az eredeti céltól való eltérés végromlás, az ahhoz való visszatérés pedig gyógyulást jelent. Amennyire teljes joggal állíthatjuk ezt az államszervezet egészéről, éppen annyira állíthatjuk a polgároknak arról az osztályáról is, amelyik az előbbiek életét keze munkájával tartja fenn, s amelyhez az emberek legnagyobb része tartozik.

23. Ne higgyük, hogy az Egyházat annyira lefoglalja a lelki élet ápolásának gondja, hogy emiatt elhanyagolná azt, ami a földi élethez tartozik. Jelesül a vagyontalanokat illetően arra törekszik, hogy nyomorúságos helyzetükből kiemelkedjenek, s jobb sorsra jussanak. Nem kis mértékben járul hozzá ehhez már azáltal is, hogy az embereket erényességre hívja fel és oktatja. A keresztény erkölcs ugyanis, ha hiánytalanul érvényesülne, spontán módon megteremtené, legalább részlegesen, a jólétet külső dolgokban is, mivel az megnyeri minden javak kútfejeinek, Istennek tetszését, korlátok közé szorítja az élet kettős veszedelmét, a telhetetlen birtoklási vágyat és az élvezetek hajszolását, amik az embert igen gyakran még nagy bőségben is boldogtalanná teszik. „Minden baj gyökere ugyanis a pénz utáni sóvárgás”(1Tim 6,10). Mindez végezetül arra ösztönöz, hogy szerény életkörülményekkel beérve a jövedelmet takarékoskossággal pótoljuk ki, távolmaradva mindazon bűnöktől, amelyek nem csekély összeget, hanem nagy vagyonokat is elnyelnek és gazdag örökségeket emésztenek föl.

24. Az Egyház ezenkívül a szegények jólétéről olyan intézmények felállítása és támogatása révén is gondoskodik, amelyeket alkalmasnak ítél sorsuk enyhítésére, sőt ebben mindig annyira kitűnt, hogy még ellenfelei sem tagadják meg tőle dicséretüket. Az őskeresztényeknél olyan nagy volt a felebaráti szeretet ereje, hogy a gazdagabbak gyakran önként mondtak le javaikról, hogy másokon segítsenek, nem is akadt köztük szűkölködő (ApCsel 4,34). A diakónusoknak mint külön erre a célra alapított rendnek az apostolok azt a feladatot adták, hogy a napi jótékonykodással foglalkozzanak. Szent Pál apostol, bár az összes Egyház gondja nyomta, nem habozott személyesen indulni fáradtságos utakra, hogy a szegény keresztényeknek segítséget vigyen. Azokat a pénzeket, amelyeket a keresztények egy-egy gyülekezetben önként összeadtak, Tertullianus kegyes alapítványoknak nevezi, mivel „a szegények táplálására és temetésére, nincstelen árvagyerekekre, idősekre és szerencsétlenekre” fordították (ApCsel 2,39). Így keletkezett lassanként az a vagyon, amelyet az Egyház mint a szegények örökségét féltő gonddal őrzött, sőt a koldulást sem szégyellve szerzett támogatást a szegény népnek. Az Egyház, mint a gazdagok és szegények közös anyja, mindenütt igen nagyra növelte a segítőkészséget, s különféle vallási közösségeket alapított és sok más hasznos intézményt létesített, úgy hogy szinte nem volt olyan nyomorúság, amelyet ezek segítségével ne enyhített volna. Manapság ugyan, sokan, mint régen a pogányok, bírálják az Egyházat e kiemelkedő karitatív tevékenysége miatt is, és állami törvények által szervezett jótékonytságot akarnak helyébe állítani. Nincs és soha nem is lesz azonban emberi erő, mely pótolhatná az önfeláldozó keresztény felebaráti szeretet. Egyedül az Egyházban van meg ez az erő, mert Jézus Krisztus szentséges Szíve az egyetlen és kizárólagos forrása, - márpedig ugyancsak távol jár Krisztustól az, aki az Egyháztól elszakadt.

2. AZ ÁLLAMRA HÁRULÓ FELADATOK

A közjó szolgálata

25. Nem kétséges persze, hogy a fontos cél érdekében minden emberileg lehetséges eszközt igénybe kell venni. Arra van szükség, hogy kivétel nélkül mindenki, aki a kérdésben illetékes, ugyanerre törekedjék a maga területén. A minta a világot kormányzó isteni Gondviselés: abban is azt látjuk, hogy minden végeredmény a közreműködő okok összessége együttműködésének hatására jön létre.

26. Mármost elsőrendűen fontos végiggondolni azt, hogy a társadalmi kérdés megoldásának mekkora részét lehet az államtól várni. Államon itt nem olyan kormányzati formát értünk, amelyben az egyik vagy a másik nép ténylegesen él, hanem olyant, amelyet egyrészt a természet törvényeivel összhangban lévő - helyes - szemlélet követel, s amelyet másrészt az isteni bölcsesség megnyilatkozásai helyesnek mondanak; ezeket Mi is kifejtettük a keresztény államról szóló körlevelünkben. Az állam irányítóinak mindenekelőtt általában és egységesen a törvények és intézmények olyan teljes rendszerén kell munkálkodniuk, amelynek eredményeképpen már magából az állam rendszeréből és irányításából mintegy automatikusan adódik a közösség és az egyének jóléte. A kormányzati bölcsességnek ugyanis ez a feladata, az államvezetőknek ez a sajátlagos kötelessége.

A társadalom jólétét pedig elsősorban a következők teremtik meg: a helyes erkölcsi értékrend, a családi élet megfelelő rendezettsége, a vallás és a jogrend védelme, a közterhek mérsékelt kirovása és igazságos elosztása, az ipar és a kereskedelem felvirágoztatása, a földművelés fejlesztése, s általában mindazok az intézmények, amelyek működésének javulásával az állampolgárok jólétének és boldogságának emelkedése párhuzamosan jár együtt. Az államvezetés tehát mindezen tényezők következtében lesz képes az összes társadalmi osztály és csoport érdekében működni, következésképpen a munkások helyzetét is maximális mértékben javítani, - mégpedig teljesen jogszerűen és az illetéktelen beavatkozás minden gyanúja nélkül teheti ezt, hiszen az államnak törvényes kötelessége a közjó előmozdítása. És minél nagyobb jólétet eredményez ez az általánosságban meglévő kormányzati bölcsesség, annál kevésbé szükséges a munkások jólétét külön, más utakon keresni.

A munkáskérdés kiemelt kezelése

27. Nem szabad szem elől téveszteni azt az alapvető igazságot, hogy az államnak egyetlen értelme van, mely egyféleképpen igaz a gazdagokra és a szegényekre. A szegények ugyanis természetből fogva ugyanazon a jogalapon polgárai az államnak, mint a gazdagok, azaz valóságos és eleven részei annak, amiből az államtest a családok közvetítésével összeáll, azt nem is említve, hogy minden közösségben ők alkotják a nagy többséget. Mivel pedig teljes képtelenség a polgárok egy részéről gondoskodni, más részét pedig elhanyagolni, világosan következik, hogy az államnak kötelessége megfelelőképpen és intézményesen gondoskodni a munkásosztály jólétéről és érdekeinek megfelelő védelméről; ha ez nem történik meg, megsérül az igazságosság, amelynek első követelménye, hogy mindenkinek megadassék a magáé. Bölcsen mondja erről Szent Tamás: „ahogyan a rész és az egész valamilyen értelemben azonosak, úgy az, ami az egészet megilleti, megilleti valamilyen értelemben a részt is”(STh II-II, 61,1 ad 2.) Tehát a nép érdekében helyesen munkálkodó vezetők sok és súlyos feladatai között elsőrendűen kiemelkedik az a kötelesség, hogy a polgárok minden egyes osztályát az úgynevezett osztó igazságosság sérelme nélkül, egyenlőképpen védelmezzék. Noha valamennyi polgár kivétel nélkül szükségképpen hozzátesz valamit a

közjó egészéhez, és ebben minden egyénre spontán módon jut valamekkora rész, nem képes mindenki ugyanazt és egyenlő mértékben nyújtani. A legkülönbözőbb államformákban is mindig meglesznek a polgárok között azok a különbségek, amelyek nélkül emberi társadalom nem létezik és el sem gondolható. Szükség van olyanokra, akik a közügyeket intézik, törvényt hoznak, igazságot szolgáltatnak, a közigazgatást, a hadügyet szervezik. Teljesen világos, hogy ezeknek fontosabb a szerepük, és a nép között bizonyos elsőség illeti meg őket, mert a szó szoros értelmében és kiemelt módon szolgálják a közjót. A másféle foglalkozást űzők viszont nem ugyanazon a módon s nem ugyanazokban az állásokban hajtanak hasznot az állam számára, de ők is - bár közvetve - maximálisan a közjót szolgálják.

Igaz, a szociális jólétnek olyannak kell lennie, hogy a benne részesülők jobbakká váljanak, és ezért azt elsősorban erkölcsi mércével kell mérnünk. Csakhogy a jól szervezett államoknak semmivel sem kevésbé kötelességük anyagi, külső javakat is biztosítani, „amelyek használata az erkölcsi értékrend megvalósításához szükséges” (Szt. Tamás: De reg. princ. I, 15). Márpedig az ilyen típusú javak termelésében a leghatékonyabb és az ahhoz leginkább szükséges elem a munkások tevékenysége, akár a földművelésben, akár az iparban kamatoztatják szellemi és testi képességeiket. Sőt ezen a téren a munkásoknak olyan nagy a szerepük és jelentőségük, hogy valójában kizárólag az ő munkájukból származik az állam gazdagsága. A méltányosság tehát a munkások állami védelmét sürgeti, azt, hogy a munka közösségre háruló hasznából úgy részesüljenek, hogy szükségleteiket lakás, ruházat, táplálkozás és egészségügyi ellátás tekintetében fedezni tudják, s helyzetük ne legyen annyira nyomasztó. Ebből az következik, hogy az államnak támogatnia kell mindazt, ami a munkások helyzetén bármiképpen is lendít. Ez a gondoskodás nem csak hogy nem lesz kárára senkinek, hanem ellenkezőleg, mindenkinek előnyére fog válni, mivel a társadalom elemi érdeke, hogy azok, akiktől oly igen szükséges javai erednek, ne nyomorogjanak.

Az állam kiegyenlítő szerepe

28. Jóllehet, mint említettük, az állam nem nyelheti el a polgárt, sem a családot; mindkettőt méltányos cselekvési szabadság illeti meg addig a határig, amíg a közérdek vagy az egyének joga sérelmet nem szenved; az államnak mindazonáltal nem kevésbé kell védelmeznie a közösséget és annak tagjait. A közösséget, mert annak védelme a legfelső hatalomnak természetszerű feladata olyannyira, hogy a közjó védelme nem csupán a vezetés legfőbb törvénye, hanem a vezetői szerep egyetlen létesítő oka és elvi alapja is. S meg kell védenie az egyes tagokat is, mert az állami vezetés természeténél fogva nem azok érdekeit szolgálja, akikre rá van bízva, hanem - ellenkezőleg - azokét, akik őrá vannak bízva, ahogy a filozófia és a kereszténység egyaránt vallja. Minthogy az államhatalom Istentől származik, és bizonyos értelemben részesedés az isteni uralomból, ezért azt az Isten hatalmának mintájára kell gyakorolni, aki az egyes teremtményekkel és az egészszel egyaránt atyai gondoskodással törődik. Ha tehát akár a közjót, akár egyes csoportok érdekeit kár éri vagy fenyegeti, s az másként el nem hárítható, vagy nem kezelhető, az állami tekintélynek kell közbelépnie.

29. Márpedig a közösség és az egyének jóléte megköveteli, hogy béke és rend legyen, az emberek közösségi élete Isten parancsaihoz és törvényeihez igazodjék, hogy a vallást megtartsák és gyakorolják, hogy az egyéni és közösségi erkölcs sértetlen maradjon s virágozzék, az igazságosság érvényesüljön, senki mást büntetlenül ne bántasson, hogy életerős polgárok nevelődjenek, olyanok, akik alkalmasak az állam fenntartására és szükség esetén megvédésére. Ha tehát fennáll a veszély, hogy a munkások lázadnak és közös megegyezéssel felfüggesztik a munkát, ha körükben a természetes családi kapcsolatok meglazulnak, ha vallásosságuk a vallásgyakorlatra szükséges idő és alkalom híján kárt

szenvet, ha a jó erkölcsöket a műhelyekben a különművek együttes foglalkoztatása vagy más bűnre csábító körülmények veszélyeztetik, ha a munkaadók a munkásokat mértéktelenül nagy terhekkel és olyan kikötésekkel sanyargatják, melyek az emberi személyiség méltóságával ellenkeznek, ha egészségüket az erőltetett, nemüknek és koruknak nem megfelelő munka veszélyezteti: mindezekben az esetekben - bizonyos határokon belül - igenis latba kell vetni a törvény erejét és tekintélyét. Ezeket a határokat ugyanaz az ok jelöli ki, amely a törvényhozás segítségét sürgeti, az tudniillik, hogy a törvény ne terjedjen ki többre és ne menjen tovább, mint amit a bajok orvoslása és a veszélyek elhárítása megkövetel.

Noha az államnak minden ember jogát, legyen az bárki, szentül meg kell védenie, és a jogsértések elhárításával, sőt esetleges megtorlásával arról is gondoskodnia kell, hogy mindenki megtartsa a magáét, az egyének jogainak védelmében mégis elsősorban az alsóbb osztályokra és a szegénysorsúakra kell tekintettel lennie. A gazdagok amúgy is körül vannak véve saját védőbástyáikkal, s így kevésbé szorulnak rá az állami védelemre, míg a szegények tömegei, akik semmilyen saját eszközzel nem rendelkeznek érdekeik megvédésére, kizárólag az államra támaszkodhatnak. Ezért az állam a nincstelenek tömegéhez tartozó bérmunkásokat különleges védelemmel és gondoskodással köteles körülvenni.

A társadalom alapértékeinek védelme

30. Részletesen szemügyre kell azonban vennünk itt néhány nagyfontosságú kérdést. Kiindulópontunk az, hogy a magántulajdont az államnak a törvények hatékony védelmével kell biztosítani. A népet a féktelen indulatok tüzeiben is a törvényesség keretei közé kell szorítani: mert a jobb életkörülményekre való törekvés megengedett dolog ugyan és nem ellentétes a jogszerűséggel, de idegen tulajdon elvételét, vagy valamiféle egyenlőség meg nem valósítható, hamis jelszava ürügyén más vagyonának lefoglalását a jogszerűség is tiltja, s a közérdek valóságos természete sem engedi meg. A munkások legnagyobb része ugyan tisztességes munkával, más jogainak sérelme nélkül igyekszik jobb körülményeket teremteni, de nem csekély azok száma, akik téves nézetekkel eltelve s az újítás vágyától vezérelve azon vannak, hogy minden eszközzel zavart idézzenek elő s társaikat erőszakoskodásra bírják.

Ilyenkor tehát lépjen közbe az állam tekintélye, és az izgatókat megfélemezve távolítsa el a munkások köréből a felforgató elemeket s a jogos birtokosok megrablásának veszedelmét.

31. A túlságosan hosszú vagy fárasztó munka és a csekélynek tartott munkabér nem ritkán okot szolgáltat a munkásoknak, hogy a munkát közmegegyezéssel beszüntessék és saját elhatározásukból felfüggeszék. Ezt a gyakori és súlyos problémát intézményesen kell orvosolni, mivel a munkabeszüntetésnek ez a módja nem csak a munkaadókat és a munkásokat károsítja meg, hanem a kereskedelemnek és a közjó egészségének is árt, és minthogy rendszerint erőszakos cselekményekkel és zavargásokkal jár együtt, gyakran a közbiztonságot és a nyugalmat is veszélyezteti. Hatékonyabb és egészségesebb dolog az ilyen jellegű bajokat törvényes intézkedéssel megelőzni, vagyis a konfliktus kirobbanását megakadályozni, azoknak az okoknak idejekorán történő megszüntetésével, amelyekről látható, hogy viszálykodásra fognak vezetni a tulajdonosok és a munkások között.

32. Másrészt az állam vezetése egyik-másik praktikus irányban is köteles a munkások érdekeit megvédeni, s itt első helyen állnak a lélek javai. A halandó élet jó és kívánatos kincs ugyan, de nem az a végső cél, amire születünk, hanem inkább csak az út és az eszköz a léleknek ahhoz az életéhez, amit az igazság szemlélése és a jó szeretete teljesít majd be. A lélek az, amely Isten képét és hasonlatosságát magán viseli, és rendelkezik azzal a hatalommal,

amellyel az ember Isten parancsa szerint uralkodik a természet alsóbbrendű lényein, használatba veszi az egész földet és engedelmességre szorítja a tenger vizeit.

„Töltsétek be a földet és vonjátok uralmatok alá. Uralkodjatok a tenger halai, az ég madarai és minden állat fölött, amely a földön mozog" (Ter 1,28). Ebben minden ember egyenlő, nincs semmi különbség gazdag és szegény, úr és szolga, uralkodó és polgár között, „Mert mindnyájunknak egy az Ura" (Róm 10,12).

Az emberi méltóságot, amiről Isten maga oly nagy tisztelettel rendelkezik, senki ember büntetlen meg nem sértheti, s nem akadályozhatja meg a törekvést arra a tökéletességre, amely a mennyei örök életnek megfelel. Sőt, az ember a maga jószántából még csak bele sem egyezhet abba, hogy vele ebből a szempontból természetének meg nem felelő módon bánjanak, azaz hogy lelkét rabszolgasorban tartsák, mert itt nem jogokról van szó, amelyekkel az ember szabadon rendelkezik, hanem Isten iránti kötelességekről, amelyeket szentül kell betölteni.

Ebből következik az ünnepi munkaszünet szükségessége. Ezen azonban senki ne a henyélést, a munka pusztá szüneteltetését értse, és még kevésbé a tétlenségnek azt a nemét, amelyben sokan csak a vétkek elkövetésére való alkalmat és a pazarlásra való ösztönzést látják, hanem azt a pihenést, amelyet a vallás szentel meg. A vallás által megszentelt nyugalom elvonja az embert a mindennapi munkálkodástól és az ügyes bajos dolgoktól, hogy figyelmét az égi javakra irányítsa, s az örökkévaló Istennek kijáró köteles tiszteletre hívja fel. Az ünnepi munkaszünet magyarázata és oka az, hogy Isten az Ószövetségben külön törvényben megparancsolta: „Emlékezzél meg róla, hogy a szombatnapot megszenteljed" (Kiv 20,8) - és a maga példájával tanított rá, amikor az ember teremtése után titokzatosan megpihent: „A hetedik napon megpihent munkája után, amit végzett" (Ter 2,2).

33. A testi, anyagi javak védelmét illetően az állam első feladata, hogy a szegény munkásokat kimentse azoknak a telhetetlen embereknek a zsarnokságából, akik haszonéhségükben az embert élettelen tárgyként kezelik és mértéket nem ismerve kizsákmányolják. Sem az igazságosság, sem az emberiség nem engedi meg olyan mértékű munka megkövetelését, amely a lelket és a gondolkodást eltompítja, a testet megnyomorítja. Az emberi termelőerőnek, csakúgy, mint az emberi természet egészének is, meghatározott korlátai vannak, és ezek áthághatatlanok. Növeli ugyan ezt a képességet a kitartó gyakorlat, de csak akkor, ha a tevékenység időnként szünetel és abbamarad. A napi munkánál tehát gondoskodni kell arról, hogy ez ne terjedjen ki több órára, mint amennyit az erők elviselnek. Hogy mennyi pihenőidőt kell közbeiktatni, azt a munkák természetének különbségei, a helyi és időviszonyok, a munkások egészségi állapota alapján kell megítélni.

Akik követ fejtenek, vasat és ércet bányásznak, s más hasonló föld alatti munkát végeznek, azok fáradalmait, mivel munkájuk nehezebb és az egészségre ártalmas, a munkaidő rövidejével kell enyhíteni. Tekintettel kell lenni az évszakra is, vannak ugyanis munkák, melyek az egyik évszakban könnyen elvégezhetők, míg máskor vagy lehetetlenek, vagy a legnagyobb erőfeszítéssel járnak. Végül azt az erőkifejtést, amit megett, egészséges férfi képes nyújtani, nőtől vagy gyermektől nem szabad követelni. Sőt, éppen a gyermekeknél nagyon kell vigyázni, hogy addig ne állítsák őket munkába, amíg testük, szellemi és lelki képességeik eléggé ki nem fejlődtek. A gyermekkorban zöldellő hajtásokként sarjadoszó erőket a korai igénybevétel elsorvasztja, s ekkor minden tanítás és nevelés kárba vész. Továbbá bizonyos foglalkozások kevésbé felelnek meg a nőknek, akik elsősorban a házimunkára vannak hivatva: az ilyen munka egyrészt nagy mértékben védelmezi a női nem

méltóságát, másrészt természeténél fogva megfelel a gyermekek nevelésének és a család boldogságának. Általánosságban pedig meg kell állapítani, hogy a munkásoknak annyi szabadidőt kell biztosítani, amennyi a munkában elhasznált erő visszanyeréséhez szükséges, mert azt az erőmennyiséget, amit az igénybevétel vett el, az igénybevétel felfüggesztése adja vissza. Ezt a kikötést tehát minden munkaszerződésbe, amelyet a munkaadók és a munkások egymással kötnek, bele kell venni, vagy hallgatólagosan bele kell érteni, hogy a munkaszünet mindkét fajtájáról kellően intézkedjenek; másképpen nem is lehetne tisztességes szerződést kötni, mivel azoknak a köteleknek az elhanyagolását, amelyekkel akár Istennek, akár önmagunknak tartozunk, követelni is, megígérni is tilos.

34. Ehelyütt érintenünk kell egy nagy fontosságú kérdést, amelynek helyes megértése elengedhetetlen ahhoz, hogy sem az egyik, sem a másik irányban ne történjék mulasztás. A munkabér összegét ugyanis szabad megegyezéssel szokták meghatározni, s ennél fogva úgy látszik, mintha a munkaadó eleget tett volna kötelességének, ha megadta a kikötött bért, és ezen túlmenően már más nem terhelné, jogsértés pedig csak akkor történne, ha vagy a tulajdonos tagadná meg a szerződött munkabér kifizetését, vagy pedig a munkás vonakodnék a vállalt munkát hiánytalanul teljesíteni: az államhatalom közbelépése eszerint csak az ilyen esetekben volna jogos, ezeken kívül pedig nem.

Ezt az érvelést méltányos megfontolás után nem egykönnyen és nem is teljes egészében fogjuk helyben hagyni, mivel nem minden részletében tökéletes, hiányzik belőle egy nagyon fontos szempont figyelembevétele. Dolgozni ugyanis annyit tesz, mint a különféle életszükségletekhez, s kivált a létfenntartáshoz szükséges eszközök megszerzése céljából tevékenykedni: „Arcod verítékével eszed kenyeredet”(Ter 3,19). Az emberi munkának tehát két jellegzetessége van, az egyik az, hogy személyes, mivel a cselekvőképesség a személyiséghez tartozik, és teljes egészében annak a sajátja, aki használja, s következőképp az ő hasznára van rendelve; a másik jellegzetessége az, hogy szükséges, mivel az embereknek az élet fenntartásához szükségük van a munka gyümölcsére, az élet fenntartását pedig maga a teremtett dolgok természete követeli meg, és ennek a legteljesebb mértékben engedelmességnünk kell. Ha mármint a munkát csak abból a szempontból tekintjük, hogy személyes, úgy nem kétséges, hogy a munkásnak joga van a kikötött bér mértékét bármilyen alacsonyra szabni; ahogyan ugyanis szabad akarattal végzi a munkát, ugyanúgy szabad akarattal érheti be bármilyen alacsony bérrel, sőt akár bér nélkül is. Egészen másképp ítélünk azonban, ha a személyesség szempontját összekapcsoljuk a szükségességével, amit az előbbtől csak gondolatban lehet elválasztani, a valóságban nem. Életben maradni mindenkinek külön-külön kötelessége, ez ellen véteni pedig bűn. Ebből származik az elháríthatatlan jog mindannak az előteremtéséhez, ami az élet fenntartásához szükséges, e dolgok birtoklását pedig a szegényeknek csak a munkával keresett bér biztosítja. Ha tehát megengedjük is, hogy a munkás és a munkaadó szabadon állapodnak meg egyebek közt a bér nagyságában, akkor még mindig hiányzik egy természetjogi elem, s az fontosabb és ősből az egyezkedés szabadságánál: hogy a munkabér elégséges legyen a munkás eltartására, amennyiben az illető jóra való és tisztességesen megdolgozott érte. Ha a munkás kényszerhelyzetben, vagy nagyobb bajtól tartva nyugszik bele ennél keményebb feltételekbe, amelyeket akarata ellenére kell elfogadnia, mivel ezeket a tulajdonos vagy a munkáltató szabja meg, akkor olyan erőszaknak enged, amely ellenkezik a jogszerűséggel.

De, hogy ilyen és hasonló kérdésekbe - mint például hogy az egyes iparágakban mennyi legyen a munkaidő, hogy milyen intézkedésekkel lehet a legjobban védeni a munkások egészségét - illetéktelen beavatkozás ne történjék, mivel az adottságok, a helyi és időbeli körülmények igen eltérőek, célszerűbb ezeket testületek döntésére bízni - amelyekről később

még szólunk - , vagy pedig más módot kell keresni, hogy a munkások érdekei csorbítatlanul érvényesüljenek, ha a körülmények úgy kívánják, akár az állam gondoskodó védelmének közbelépésével is.

35. A munkás, ha ésszel él, s ha fizetése elegendő arra, hogy magát, feleségét és gyermekeit tisztességgel eltarthassa, takarékoskodni fog, s eléri azt, amire maga a természet inti, hogy a szükséges kiadásokon túl valamije megmaradjon, amiből idővel szerény vagyona tehet szert. Látható: a szóban forgó kérdést még csak fel sem lehetne tenni értelmes módon, ha nem tételeznénk azt az állítást, hogy a magántulajdonhoz való jognak szentnek kell lennie. A törvényeknek tehát kötelességük ennek a jognak kedvezni és gondoskodni róla, hogy minél többen válasszák a vagyonszerzést. Ebből elsőrangú előnyök származnak: először is a javak egyenlőbb elosztása. A társadalmi fejlődés ugyanis két osztályra osztotta a polgárokat, s e két osztályt óriási távolság választja el egymástól. Egyik oldalon a hatalmasok és nagyon gazdagok csoportja, amely az ipar és a kereskedelem egészét egyedül tartja kezében, a termelőeszközöket saját hasznára és céljaira fordítja, az állam vezetésében pedig jelentős hatalmat képvisel. A másik oldalon a gyengék védtelen tömegei, elkeseredett lélekkel, zendülésre mindig készen. Ha mostmár a népben remény támad arra, hogy szorgalmával ő is szerezhessen magántulajdont e földön, akkor a két osztály lassan közeledni fog egymáshoz, és megszűnik a kiáltó különbség a gazdagság és a nyomorúság között. Másik következmény a föld terméshozamájának növekedése. Az emberek sokkal nagyobb szorgalmat és törekvést fejtenek ki, ha tudják, hogy a sajátjukon dolgoznak, sőt, egyenesen megszeretik a kezük munkájával megművelt földet, amelytől önmaguknak és családjuknak nem csak mindennapi kenyeret, hanem bizonyos felesleget is remélnek. Mindenki belátja, hogy ez a törekvés mint akarati tényező mennyire fokozza a föld terméshozamát, növelve ezzel az ország gazdagságát. Ebből származik azután a harmadik nagy előny. Ahol az ember született, világra jött, ahhoz a földhöz ragaszkodik, és hazáját idegen országért soha nem cserélné el, ha a haza legalább a megélhetéséhez szükséges feltételeket biztosítani tudná. Ezt a három előnyt persze csak úgy lehet elérni, ha a magántulajdont embertelen közadókkal és közterhekkkel tönkre nem teszik. A magántulajdon jogát nem emberi törvény, hanem a természet adja, s azt mint ilyent az államhatalom el nem törölheti, hanem csak alkalmazását szabályozhatja és összhangba hozhatja a közjó követelményeivel. Az állam tehát jogszerűtlenül és embertelenül járna el, ha közadók címén a magánjavakból a méltányosnál többet vonna el.

3. A MUNKAADÓK ÉS MUNKAVÁLLALÓK FELADATAI

36. Végül maguk a munkaadók és a munkások is sokat tehetnek ebben az ügyben olyan intézmények felállítására révén, amelyek egyrészt megfelelő módon támogatják a rászorulókat, s másrészt közelebb hozzák egymáshoz a két osztályt. Ide kell számítani a kölcsönös segélyezésre alakult egyesületeket és egyéb csoportosulásokat, amelyek magánkezdeményezésre alakultak a munkásnak, özvegyen maradt házasársának és árván maradt gyermekeinek segélyezésére, tehát véletlen szerencsétlenség, betegség vagy halál esetére, és végül a fiúk és leányok, ifjak és idősek védelmére alapított intézményeket. Első helyen állanak azonban ezek között a munkások szövetkezései, amelyek a többiek nagyrészt ügyis magukban foglalják. Nagyapáink előtt ismeretesek voltak a kézműves céhek hatalmas érdemei. Ez a szövetkezés nem csupán a munkásoknak volt nagy előnyére, hanem igazság szerint díszére vált az adott iparágak is és nagy befolyással volt annak fejlődésére, amint ezt számos adat tanúsítja.

Korunk igényesebb lett, a szokások megváltoztak, a mindennapi életszükségletek megnövekedtek: ma tehát a munkások szervezeteit a modern kor igényeihez kell alakítani.

Dicséretes dolog, hogy mindenfelé alakulnak ilyen szövetkezesek, részint tisztán a munkások köréből, részint, különböző osztályok tagjaiból, és kívánatos lenne, hogy számuk és befolyásuk növekedjék. Bár már többször szövegeztünk róluk, most mégis újra kifejtsük időszzerűségüket, a társulás természetjogi alapját, valamint azt, hogy milyen szervezeti rendben és milyen feladatkörrel volna helyes működniük.

A szerveződés természetjogi gyökerei

37. Saját erői elégtelenségének megtapasztalása arra inti és ösztönzi az embert, hogy mások segítő erejével társuljon. A Szentírásban olvassuk: „Jobban járnak, akik ketten vannak, mint a magányos, mert fáradozásuk meghozza jutalmát. Ha elestek, az egyik a másikat fölsegítheti. De jaj a magányosnak: ha elesik, nincs senki, aki fölsegítené.” (Préd 4,9-10). És: „Erős vár a testvér, aki segít testvérén” (Péld 18,19). Ez a természetes hajlandóság vezeti az embert egyrészt az államalkotásra, másrészt arra, hogy polgártársaival másfajta társulásokat alakítson, melyek kisebbek és nem teljes körűek ugyan, mégis éppen úgy társulások. Az utóbbiak és a nagy társulás, az állam között igen sok különbség van közvetlen létesítő okaik eltérő volta miatt. Az állami társulás célja úgy van kitűzve, hogy mindenkire kiterjed, mert ez a cél a közjó, amelyben minden egyes polgárnak joga van arányosan részesedni. Ezért nevezik az államot köztársaságnak, hiszen benne „az emberek egy közös társulás létrehozásával kerülnek kölcsönös kapcsolatba egymással” (Szt. Tamás: *Contra impugnantes Dei cultum et religionem*, c. 2.). Viszont az államon belül keletkező társaságok magán-társaságok, és az is a nevük, mert közvetlen céljuk az egyén java, és ez a cél csak a társult egyénekre terjed ki. „Magántársaság az, ami valamely magánügylet lebonyolítására létesül, ahogy például ketten vagy hárman társulnak, hogy közösen kereskedjenek” (Uo.).

38. Noha a magántársulások az államon belül élnek, annak mintegy részei valamennyien, az államnak még sincsen természetéből adódó egyetemleges joga arra, hogy társulások létét megakadályozza. A természetjog ugyanis megengedi az embernek magántársulások létesítését, az állam pedig a természetjog védelmére, és nem megsemmisítésére létesült: az állam, ha megtiltja, hogy polgárai egyesületeket alakítsanak, tulajdon létevel teljesen ellentétes módon jár el, mert az állam is és a magántársaságok is ugyanabból a jogelvből jönnek létre, abból tudniillik, hogy az emberek természettől fogva társas lények. Előállhatnak olykor körülmények, amelyek miatt bizonyos fajta magánegyesületek ellen helyes a törvényes fellépés, mármint ha ezek intézményesen, eleve olyan célt szolgálnak, amely az erkölcsiséggel, a jogszerűséggel vagy az állam biztonságával nyíltan ellenkezik. Ilyen okokból az államhatalom jogszerűen akadályozhatja meg egyesületek létesítését vagy oszlathatja fel a fennállókat. Nagy óvatosságra van azonban szükség, hogy az állam a polgárok jogait ne sértse, s a közérdek védelme ürügyén ne kövessen el a józanésszel elfogadhatatlan dolgot. Mert a törvényeknek csak addig tartozunk engedelmességgel, ameddig a józan ésszel, azaz Isten örök törvényével összeegyeztethetők. „Az emberi törvényben annyira van meg a törvény ésszerűsége, amennyire az ésszerűség helyes szabályait követi, és ennyiben nyilvánvaló róla, hogy az örök törvényből ered. Viszont amennyiben eltér az ésszerűségtől, nem megfelelő törvénynek mondjuk, és így nincs meg benne a törvény ésszerűsége, hanem inkább valamiféle erőszak ésszerűsége van benne.” (STh I-II, 93, 3.)

Vallásos egyesületek, keresztény munkásszervezetek

39. Gondolunk itt azokra a társulásokra, testületekre és vallási közösségekre, amelyeket a hivatalos Egyház vagy a keresztények kegyes buzgalma alapított, mégpedig a történelem jelenkorig menő tanúsága szerint az emberiség igen nagy javára. Ezek a társulások pusztán a

józan megítélés szerint nyilvánvalóan tisztességes céllal és a természetjog alapján létesültek. Vallási jellegüket tekintve pedig kizárólag az Egyháznak tartoznak engedelmeskedni. Az állam vezetése tehát jogszerűen nem igényelhet rájuk befolyást, s nem ragadhatja magához irányításukat, inkább az a kötelessége, hogy ezeket tiszteletben tartsa, védelmezze és szükség esetén a jogsértésektől megóvja. Sajnos egészen mást tapasztalunk, különösen napjainkban. Az állam sok helyen lépett fel erőszakosan az ilyen társulások ellen, és pedig többszörös jogsértések árán: polgári törvények alapján rótt rájuk köteleket, megfosztotta őket jogi személyiségüktől, elrabolta vagyonukat. Pedig ezt a vagyont saját jogán birtokolta az Egyház, saját jogukon birtokolták azok, akik az adott célra alapították, és azok, akik javára és védelmezésére alapították e társulásokat. Meg nem állhatjuk ezért, hogy az ilyen igen kártékony és jogtalan fosztogatásokat föl ne panaszoljuk, annál is inkább, mert miközben a békés és minden vonatkozásban hasznos katolikus társulások előtt eltorlaszolja az utat, ugyanakkor a törvények megengedik a szabad társulást, s korlátlan lehetőséget nyújtanak a vallás- és államellenes agitációt folytató személyek szövetkezésének.

40. Manapság igen sok a különféle egyesület, különösen a munkás szakszervezet; sokkal több, mint régebben volt. Hogy ezek közül sok honnan ered, mit akar és milyen utakon jár, azzal ehelyütt nem foglalkozunk. Elterjedt vélemény, amit számos tény igazol, hogy ezeket többnyire rejtőzködő személyek irányítják, akik olyan nézeteket vallanak, amelyek sem a kereszténységgel, sem az állam érdekével nem egyeznek, arra törekszenek, hogy a termelés egészét hatalmukba kerítve gazdaságilag tönkretegyék azokat, akik nem akarnak velük szövetségre lépni. Ilyen körülmények között a keresztény munkásoknak két lehetőség között kell választaniuk: vagy belépnek olyan társulásokba, amelyek - félő - veszélyeztetik vallásos meggyőződésüket, vagy pedig saját társulásokat alapítanak önnön soraikból, s az erőket azzal a céllal egyesítik, hogy bátorlagosan védhessék meg magukat amazok jogtalan és túrhetetlen elnyomása ellen. Lehet-e kétséges azok előtt, akik az ember legfőbb javát nem óhajtják kitenni a végveszélynek, hogy az utóbbi megoldást kell választani?

A munkásszervezetek haszna és szerepe a hit megőrzésében

41. Kivált azt a sok keresztény embert illeti dicséret, akik, helyesen látva meg, mit követel tőlük a kor, azt tanulmányozzák, azt keresik, miképpen tudnák tisztességes úton a szegényeket jobb sorsra juttatni. Magukra vállalják a szegények védelmét, s családi és egyéni jólétük emelésén fáradoznak; az egyenlőség és a méltányosság alapján igyekeznek szabályozni a munkások és a tulajdonosok kapcsolatát, mind a két félben táplálni és erősíteni iparkodnak a kötelességérzetet s az evangélium parancsolatainak megtartását; márpedig ezek a parancsolatok, azzal, hogy az embert visszatartják a zabolátlanságtól, tiltják a mérték áthágását, az emberek és viszonyok legnagyobb különbözősége mellett is biztosítják a társadalom összhangját. Tanúi lehetünk annak, hogy sok kiváló ember gyűlik össze ebből a célból számos összejövetelen, ahol megosztják egymással elgondolásaikat, vállalva dolgoznak, a legjobb megoldások után kutatnak. Mások a különféle szakmák dolgozóit megfelelő szervezetekbe tömörítik, tanáccsal és gyakorlatban is segítik őket, gondoskodnak arról, hogy ne legyenek tisztességes és jövedelmező munka nélkül. A püspökök buzdítják és támogatásukban részesítik mindezt, a világi és szerzetes papok az ő tekintélyük és irányításuk mellett önzetlenül dolgoznak a munkásegységekben a lélek és a gondolkodás kiművelésén. Akadnak végül olyan katolikusok, akik bár nagy vagyonuk van, mégis a bérmunkások önkéntes társai lesznek, hatalmas pénzáldozatokkal munkásegységeket alapítanak és tartanak fenn, és segítségükkel a munkásoknak nem csak arra nyílik lehetőségük, hogy pillanatnyi előnyökhöz jussanak, hanem szilárd alapot nyernek jövőjük tisztas nyugalmanak munka általi biztosítására is. Hogy ez a sokirányú és buzgó munkálkodás mennyit használ a

közjónak, sokkal jobban ismert tény, hogysem hangsúlyoznunk kellene. Nagy bizakodással nézhetünk a jövőbe, ha az ilyen egyesületek egyre inkább terjednek és bölcs vezetés mellett fejlődnek. Az állam tartsa kötelességének az ilyen szervezetek támogatását, mert polgárai teljes joggal egyesülnek bennük, de ne avatkozzék belső rendjükbe és szervezeti életükbe, mert életerejüket ez a saját belső rend tartja fenn, amely külső beavatkozásra igen könnyen sérül.

42. Bölcs önmérsékletre és fegyelemre van itt szükség ahhoz, hogy a cselekvési egység és a célok elvi egysége létrejöjjön. És ha van a polgároknak egyesülési szabadságuk - márpedig van - , akkor megilleti őket az a jog is, hogy egyesületeiknek olyan szervezeti rendet és alapszabályokat adjanak, amelyeket céljaik megvalósítására alkalmasnak ítélnék. Nem gondoljuk, hogy lehetséges volna az egyesületek működési és szervezeti rendjét minden részletre kiterjedően konkrét szabályokkal meghatározni, hiszen ez függ az illető nép adottságaitól, a munka természetétől és termelékenységétől, a kereskedelmi kapcsolatok kiterjedésétől, valamint más tárgyi és időbeli körülményektől, amelyeket mind előrelátóan kell mérlegelni. Ami a dolog lényegét illeti, örök alaptörvényként kell szentesíteni az elvet: a munkások testületeit úgy kell szervezni és vezetni, hogy a lehető legalkalmasabb és leginkább a célra irányuló eszközöket biztosítsák; a cél pedig az, hogy az egyének a szövetkezésből testi, lelki, családi javaik lehető legnagyobb növekedését nyerjék.

Világos, hogy elsősorban a valláserkölcsei tökéletesedésre kell tekintettel lenni, mint elsőrendű szempontra, és a társaságok életét ezen az alapon kell belülről irányítani. Enélkül ugyanis más irányba térve elkorcsosulnának, és nem sokkal lennének jobbak azoknál a szövetkezéseknél, amelyek egyáltalán nem törődnek a vallással. Végeredményben mit használna a munkásnak, ha e szervezetek révén anyagi előnyhöz jutna ugyan, de a lelki táplálék hiánya miatt örök üdvössége veszélybe jutna? „Mi haszna van az embernek, ha az egész világot megszerzi is, de lelke kárát vallja?” (Mt 16,26.) Krisztus Urunk úgy tanítja, hogy ezt tekintsük a keresztyén ember jellegzetességének, ami őt a pogánytól megkülönbözteti: „Ezeket a pogányok keresik... ti elsősorban az Isten országát és annak igazságát keressétek, s ezeket mind megkapjátok hozzá” (Mt 6,32-33).

Tehát a közös munka Istentől induljon ki, s helyezzen nagy súlyt a vallásos képzésre, hogy minden tag megismerje Isten iránti kötelességeit, azt, hogy miben kell hinnie, mit kell az örök élettől remélnie és hogyan kell egész élettevékenységét arra irányítani. Különös gonddal kell megerősíteni a tagokat a téveszmék és az erkölcsi romlás különféle veszedelmei ellen, buzdítani kell őket az istentiszteleteken való részvételre és az ájtatosság gyakorlására, különösen az Egyházi ünnepek megtartására. Tanulja meg a munkás és a munkaadó közös anyánkat, az Egyházat becsülni és szeretni, parancsait követni, szentségeivel élni, amelyeket Isten eszközül adott bűneink lemosására és a tökéletes lelki élet megalapozására.

A közösen megvalósítandó társadalmi feladatok

43. Ha a társadalmi törvényeket a hit szilárd alapjára építjük, akkor nyitva áll az út a társadalmon belüli viszonyok helyes elrendezése, a békés együttélés és a virágzó jólét biztosítása felé. A társasági tisztségeket, hivatalokat a közös céloknak megfelelően kell betölteni, mégpedig úgy, hogy a tagok sokfélesége ne csorbítsa az egyetértést. Ennek érdekében a feladatokat okosan kell elosztani és világosan kell meghatározni, hogy senki ne szenvedjen jogtalanságot. A közös vagyont tisztán kell kezelni, hogy az egyéni szükségletek határozhassák meg az adandó segély mértékét; a munkáltatók jogait és kötelességeit megfelelő összhangba kell hozni a munkások jogjaival és kötelességeivel. Ha valaki -

bármelyik osztályhoz tartozzék is - úgy véli, hogy valamilyen vonatkozásban megkárosították, akkor mi sem kívánatosabb, mint hogy legyenek az adott testületben okos és feddhetetlen emberek, akiknek ítéletére a társasági szabályok a vitás ügyek eldöntését bízzák. Arra is nagyon kell vigyázni, hogy a munkás soha ne legyen munka nélkül, és munkája után annyi bért kapjon, hogy ne csupán a munka közben előforduló balesetek idejére, hanem betegség, öregség és bármilyen szerencsétlenség esetére is biztosítva legyen a megélhetése. Ezek a törvények, ha jóakarattal és valóban elfogadják őket, megfelelően gondoskodnak a szegények érdekeiről, sőt a katolikusok szövetkezései nem csekély befolyással lesznek az állam jólétére is. A múlt eseményeiből bizvást következtethetünk a jövőre. Hisz korszakok váltják ugyan egymást, a történelemben azonban mégis vannak csodálatos hasonlóságok, mert hiszen azt az isteni gondviselés irányítja, s az események sorát, folyamatát azon cél felé vezeti és hatja, amit már az ember teremtésekor kiszabott.

Mint tudjuk, az őskeresztényeknek szemükre vetették, hogy legnagyobb részük alacsony sorú és munkája után él. És íme, mégis sikerült vagyon és hatalmi eszközök nélkül a gazdagok csatlakozását, a hatalmasok támogatását megnyerniük. Az emberek látták szorgalmukat, munkálkodásukat, békés szellemüket, példás igazságérzetüket és mindenekelőtt testvéri szeretetüket. Ilyen életmód, ilyen erkölcsi értékrend fényében lassanként hitelét veszítette minden előítélet, elnémult a rosszakaratú rágalom, s a megrögzött régi babonák lépésről lépésre utat engedtek a keresztény igazságnak.

A katolikus munkásegységek társadalmi haszna

44. A munkáskérdés korunk vitatott kérdése. Az állampolgárok egyik csoportjának sem közömbös, hogy ezt a kérdést okosan oldják-e meg vagy sem. A helyes megoldás kulcsa a keresztény munkások kezében van, ha szövetséget alkotnak, ha bölcs vezetők irányítják őket, és ha arra az útra lépnek, amelyet apáik, amelyet őseik jártak, önmaguk és az egész emberi társadalom nagy javára. Mert bármilyen nagy is az emberben az előítéletek és a szenvedélyek hatalma, akikben a rosszakarat nem bénította meg teljesen a tisztesség iránti érzéket, azok rokonszenve önkéntelenül is az olyan emberek felé fordul, akiknek szorgalmát és higgadtságát tapasztalták, akikről tudják, hogy az igazságosságot a nyereségnél, vallási kötelességüket pedig mindennél előbbre helyezik. Ebből még olyan eredmény is származhat, hogy a keresztények a gyógyulás nagy reményét és lehetőségét mutatják fel munkás testvéreik azon részének is, amely vagy mindenestől megveti a keresztény hitet, vagy a keresztény vallástól idegen erkölcs szerint él. Ezek az emberek ugyanis elég gyakran tapasztalják, hogy alaptalan remények keltésével és a tények elferdítésével becsapják őket. Fájdalmasan érzik az igen embertelen bánásmódot a nyereségre éhes munkaadók részéről, akiknek szemében nem érnek többet, mint amennyi hasznot hajtanak munkájukkal; a munkásszervezetekben viszont, melyekhez csatlakoztak, segítség és testvéri szeretet helyett belső viszálykodásokat tapasztalnak, ami a csak követelni képes vallástalan szegénység állandó kísérője. Milyen sokan szeretnék, tört lelkűek, elcsigázott testűek, megszabadítani magukat a megalázó rabszolgaságból, de nincs hozzá bátorságuk, mert az

álszemérem és a nyomortól való félelem megakadályozza őket benne. Az ilyen emberek boldogulásáért csodálatosan sokat tehetnek a katolikus munkásszervezetek, ha a kételkedőket nehézségeik megoldására soraikba hívják, az önmagukra eszmélőket pedig hívó gondoskodásukba fogadják.

IV. Befejezés

45. Íme, látjátok, Tisztelendő Testvérek, hogy ennek az igen nehéz kérdésnek a megoldásában kiknek és milyen elvek szerint kell dolgozniuk. Gyűrközzék hát neki mindenki a maga dolgának, de minél előbb, nehogy ez a súlyos helyzet a gyógyítók késlekedése miatt később még nehezebben legyen gyógyítható. Az államok vezetői állítsák a törvényhozást és a közigazgatást ennek szolgálatába, a gazdagok és munkaadók ne feledjék kötelességeiket, a proletárok törekvéseit - hiszen róluk van szó - a józan megfontolás irányítsa; és mivel - ahogy már az elején mondtuk - egyedül a keresztény vallás képes a bajt gyökerénél megragadni, mindahányan elsősorban a keresztény erkölcsi rend visszaállításán fáradozzanak, mert enélkül az emberi bölcsesség minden fegyvere - mégoly alkalmasnak vélt fegyvere is - elégtelen lesz a gyógyuláshoz. Az Egyház a maga részéről soha, semmilyen körülmények között nem fogja megtagadni segítségét: annál több segítséget adhat, minél nagyobb cselekvési szabadságot kap; ezt külön is lássák be azok, akiknek feladata az állam jólétéről gondoskodni.

A papok erre irányítsák minden erejüket, minden képességüket, Ti pedig, Tisztelendő Testvérek, tanáccsal és jó példával járjatok elől abban, hogy az evangélium életigazságait minden társadalmi osztály tagjainak szüntelen hirdessük és szívébe vessük, hogy minden pap minden lehetséges eszközzel a nép javáért dolgozzék, s teljes erejéből törekedjék önmagában megőrizni, másokban éleszteni - magas és alacsony rangúakban egyaránt - az erények királynőjét, a szeretetet. Mert az áhított megoldást leginkább a szeretet bőséges kiadásától várhatjuk, annak a keresztény szeretetnek kiadásától, amely az evangélium minden mást magában foglaló fő törvénye, mely a mások javáért mindig kész feláldozni magát, mely a világ magabízása és féktelen önszeretete ellen a legbiztosabb ellenszer. Szent Pál e szavakkal írja le ennek az isteni erénynek elemeit és fenséges arculatát: „A szeretet türelmes, a szeretet jóságos, ... nem keresi a maga javát, ... mindent eltűr, ... mindent elvisel” (1Kor 13,4-7).

46. A mennyei kegyelmek zálogául és jóindulatunk tanúságául szeretettel adjuk apostoli áldásunkat az Úrban nektek, Tisztelendő Testvérek, papságotoknak és híveiteknek.

Kelt Rómában Szent Péternél, 1891. május hó 15-én, pápaságunk tizennegyedik esztendejében.

XIII. Leó pápa